

LIETUVOS GYVENTOJŲ SANTAUPOS: MOTERŲ IR VYRŲ TAUPYMO ELGSENOS MODELIAI

Ona Gražina Rakauskienė

Profesorė habilituota socialinių mokslų
daktarė
M. Romerio universiteto
Ekonomikos katedra
Tel. (+370 5) 271 45 47
El. paštas: ona.rakaus@lrs.lt

Egidijus Bikas

Lektorius
Vilniaus universiteto
Finansų katedra
Tel. (+370 5) 236 61 42
El. paštas: egidijusvu@yahoo.com

***Straipsnio tikslas** – suvokti Lietuvos gyventojų santaupų formavimo procesą, parodyti gyventojų santaupų reikšmę Lietuvos ekonomikai. Siekiant šio tikslo straipsnyje bandoma pateikti Lietuvos gyventojų santaupų formavimosi aspektus – išanalizuoti veiksnius, darančius įtaką taupymo procesui; išryškinti pagrindinius gyventojų taupymo motyvus ir priežastis; išanalizuoti gyventojų santaupų dinamiką ir struktūrą – rūšis ir formas. Naujas aspektas šiame darbe – bandoma išaiškinti Lietuvos moterų ir vyrų taupymo elgsenos skirtynes, kurioms turi įtakos bendras santaupų ir gyventojų investicijų procesas.*

***Pagrindinės sąvokos:** santaupos, taupymo elgsena, taupymo motyvai, turtas ir investicijos, moterų ir vyrų taupymo elgsenos modeliai.*

Įvadas

Gyventojų santaupos ekonomikos teorijoje ir praktikoje yra viena iš svarbiausių kategorijų, kuriai tenka išskirtinis vaidmuo šalies ekonomikoje – makro- ir mikrolygmeniu. **Pirma**, gyventojų santaupos yra vienas iš pagrindinių šalies vidaus finansų išteklių ir kredito šaltinių, skatinantis ekonomikos augimą. Būtent gyventojų santaupos per finansinio tarpininkavimo paslaugas yra transformuojamos į šalies paskolas ir investicijas, o jos yra lemiamas ekonomikos augimo veiksnys. **Antra**, santaupų dė-

ka mažėja pinigų kiekis, o tai sukelia kovos su infliacija prielaidas. Dalis pajamų, kurias naudoti atidedama tam tikram laikotarpiui, nedalyvauja apyvartoje ir mažina infliacijos tarpinę. Ūkiui – tai papildomas kreditavimo lėšų šaltinis verslui plėtoti. **Trečia**, gyventojų investicinis aktyvumas yra smulkaus ir vidutinio verslo plėtros pagrindas ir teikia galimybę sukurti ūkio šakų plėtros prielaidas. **Ketvirta**, santaupos apibūdina ir gyventojų gyvenimo lygį, yra gyventojų gerovės rodiklis, kuris rodo gyventojų gebėjimą ekonomiškai mąstyti ir finansinę jų kultūrą. Santaupos yra neatskiriama na-

mų ūkių ekonomikos dalis, leidžianti užtikrinti ekonominį stabilumą, planuoti šeimos ateitį. Taigi gyventojų santaupos yra viena iš svarbiausių ekonominių sąvokų, kuri vaidina išimtinai reikšmingą vaidmenį makro- ir mikrolygiu – sprendžiant ekonomikos augimo, ūkio struktūrinių pokyčių ir gyventojų gyvenimo gerovės problemas.

Santaupos visais žmonijos gyvenimo laikais buvo neatskiriama jų žmogiškosios prigimties dalis. Pasaulio mokslininkams iki šiol nepavyko išsiaiškinti, kokie psichologiniai ir ekonominiai veiksniai nulemia gyventojų taupymo elgseną. Mokslininkai, kaip antai Deaton ir Pakson (A. Deaton, Ch. Pakson, 2000), Attanasio (P. O. Attanasio 2000), Thaler ir Shefrin (H. M. Shefrin, R. H. Thaler, 1988), Ando ir Modigliani (A. Ando, F. Modigliani, 1963) ir kiti atliko visapusišką gyventojų taupymo elgsenos ir motyvacijos apžvalgą, sukūrė įvairias taupymo teorijas, tačiau bendrojo modelio, kas nulemia gyventojų taupymo elgseną, iki šiol nėra.

Planinės ekonomikos transformavimas į rinkos ekonomiką, atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę, sudarė iš esmės naujas gyventojų taupymo elgsenos formavimosi sąlygas. Auganti Lietuvos ekonomika padidino gyventojų aktyvumą, suformavo visuomenės sluoksnį, gaunanti dideles pajamas. Išaugo nauja žmonių karta, kuri pradėjo domėtis veiksmingu finansinio turto valdymu ir naujais kapitalo formavimo procesais. Iki 1990 metų pagrindinės Lietuvos gyventojų santaupos buvo sukoncentruotos tik indėliuose (terminuoti indėliai, indėliai iki pareikalavimo ir kaupiamieji indėliai), o po 1990 metų atsirado naujų alternatyvių pinigų investavimo formų ir galimybių. Dauguma Lietuvos gyventojų, siekdami didesnės gražos iš savo investicijų, savo taupymo sprendimus pradėjo vykdyti bendradarbiaudami su finansų planuotojais. Kiti nesirinko finansinių tarpininkų siūlomų investicinių produktų, o investavo

į tradicinius, mažiausios rizikos ir nedidelę grąžą teikiančius taupymo instrumentus. Ar toks požiūris į taupymą yra perspektyvus? Kokie veiksniai lemia tokį požiūrį, kas turi įtakos taupymo procesui, kaip jį veikia amžius ir lytis? Kokios yra moterų ir vyrų elgsenos skirtybės, lemiančios taupymo proceso turinį ir sudaro esminius santaupų kaupimo bruožus? Pažymėtina, kad Lietuvoje kol kas dar nėra atsakymų į šiuos svarbius klausimus. Akivaizdu, kad šiai praktikai keliamai problemai mūsų šalyje nėra skiriama pakankamai dėmesio.

Gyventojų taupymo srityje jaučiamas informacijos stygius: Lietuvos bankas pateikia duomenų apie gyventojų indėlius komerciniuose bankuose; Lietuvos statistikos departamentas teikia duomenis apie Lietuvos namų ūkių vartojimą ir išlaidas, tačiau stinga informacijos apie gyventojų elgseną, taupymo motyvus, vyrų ir moterų požiūrį į santaupas, nėra informacijos apie santaupų pasiskirstymą pagal gyventojų santaupų ir pajamų dydį, neaišku, kokia santaupų koncentracija visuomenėje – kokia gyventojų dalis ir kokios socialinės grupės turi didžiausias santaupas. Lietuvoje stinga duomenų apie santaupas pagal Lietuvos gyventojų amžiaus grupes, lytį ir pajamas.

Todėl šis straipsnis – vienas iš pirmųjų bandymų išskirti santaupų problemą ir pateikti kai kuriuos gyventojų santaupų formavimosi aspektus. Visų pirma bandoma apibrėžti asmenines santaupas, atskleisti jų formavimosi mechanizmą – veiksnius, motyvus, gyventojų finansinę elgseną; antra, keliamas tikslas atskleisti moterų ir vyrų taupymo elgsenos skirtības priklausomai nuo amžiaus ir pajamų lygio bei įvertinti jų finansinio investavimo prioritetus.

1. Gyventojų santaupų koncepcija

Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje santaupos suvokiamos įvairiai. Vieni teoretikai teigia, kad

santaupos – tai lėšos (pinigai), kurias žmonės atideda tam tikriems tikslams arba norėdami užsitikrinti pajamas ateityje, dažniausiai, išėjus į pensiją (B. Batler, B. Džonson, 1993). Šiuo atveju einamasis vartojimas „aukojamas“ dėl vartojimo ateityje. Šiuo požiūriu santaupos suprantamos kaip pajamų dalis, kurią asmuo ruošiasi panaudoti ateityje, užuot suvartojęs dabar, t. y. santaupų esmė įvardijama kaip išteklių ir rezervų taupymas ateičiai.

Kiti teoretikai santaupas apibrėžia kaip pinigų sumą, kuri gauta iš pajamų atėmus varto-

jimo išlaidas ($S = I - C$) (O. G. Rakauskienė, 1998). Šiuo atveju santaupomis laikoma dalis pajamų, kuri liko sumokėjus mokesčius ir nėra vartojama, kitaip tariant, kalbama apie gryną kiekybinį lėšų likutį. Todėl santaupas galima įsivaizduoti, kaip gyventojų lėšų koncentraciją sukuriant galimybes patenkinti būsimus poreikius.

Santaupų formavimosi procesas priklauso nuo įvairių objektyvių ir subjektyvių veiksnių, gyventojų taupymo tikslų ir priežasčių. Šį sudėtingą taupymo procesą autoriai suvokia kaip

1 pav. Lietuvos gyventojų santaupų formavimo modelis

sistema, kurios skiriami trys svarbiausi lygmenys: taupymo procesą lemiantys veiksniai – makro- ir mikrolygmeniu, taupymo motyvai ir tikslai bei pačių santaupų susiformavimas ir jų panaudojimo formos (1 pav.). Vieni iš pagrindinių taupymo veiksmių – ekonominiai, kurie apima šalies ekonomikos augimą, ekonominį stabilumą, vykdomą mokesčių politiką, gyvenotojų pajamų didėjimą ir vartojimą. Empiriniai tyrimai įrodo, kad ekonomikos augimas daro didelį poveikį taupymui, nes kai ekonomika auga sparčiai ir stabiliai, didėja ir gyventojų galimybės taupyti. Politiniai veiksniai, turintys tokios taupymo procesui: šalies politinis stabilumas, priimami politiniai sprendimai, šalies valdymo veiksmingumas. Socialiniams ir demografiniams veiksniams priklauso: išsilavinimas, materialinis statusas, profesija, gyvenimo stilius, amžius, lytis, šeimos sudėtis. Šie veiksniai išryškina ir atskleidžia taupymo tendencijas, lemia darbuotojų darbo užmokestį ir pajamas, galimybes didinti santaupas ir formuoti ekonomiškai naudingą santaupų struktūrą.

Gyventojų finansinė elgsena yra gana sudėtingas, daugiafaktorinis ir dinamiškas reiškinys. Tai procesas, kuriam daro didelę įtaką psichologiniai asmenybės bruožai, pasitikėjimas finansų institucijomis ir instrumentais, ankstesnė lėšų investavimo patirtis, ekonominiai ir politiniai pasikeitimai šalyje bei asmeninių finansų lūkesčiai, gyvenimo būdas, tikslų siekimas. Taupymo elgsena, motyvai yra labai įvairiaipai pagal turinį ir beribiai problemiško požiūriu. Taupymo motyvų galima išskirti gana daug, nes yra skirtinga namų ūkių sudėtis, skiriasi šeimų gyvenimo būdas ir stilius, taupymo tikslai ir rezultatai. 1936 m. Keinsas savo darbe „Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija“ nurodė aštuonis taupymo motyvus. Papildydami Keinso taupymo teoriją M. Browning ir A. Lusardi susistemino ir išskyrė tokius pagrindinius motyvus: sukurti pinigų atsargas ne-

numatytiems atvejams – tai prevencinis, atsargumo motyvas; iš anksto pasirengti ateičiai – gyvenimo ciklo motyvas; gauti palūkanas ir didinti ekonominę naudą – nepastovumo motyvas ateityje; stabiliai didėjančios išlaidos – gerovės kilimo motyvas ir kt. (M. Browning, A. Lusardi, 1996).

Taupymo ir investavimo procesai – tai dabarties ir ateities ryšys, nes taupant ir investuojant šiandien yra sukuriamos vartojimo sąlygos ateičiai, o tai reiškia, kad santaupos yra susijusios su kaupimo procesu ir tam tikrą materialinių gėrybių saugojimu tam tikrą laiką. Siekiant išsiaiškinti santaupų kaupimo pobūdį, tikslinga išskirti santaupas ilgalaikiam (atidėtam) vartojimui įsigyjant materialųjį turtą, nes santaupos natūrine išraiška yra ne pats vertingų daiktų saugojimas, o į juos idėtų lėšų didinimas. Be to, daugelis vertingų daiktų, vykdydami vertės išsaugojimo funkciją, tenkina ir kasdienes, būtent vartojamuosius poreikius. Ir šiais atvejais yra ne tik sunku, bet iš principo neįmanoma atskirti taupymą ateičiai nuo einaamojo vartojimo. Tačiau autoriai santaupas ilgalaikiam vartojimui vis dėlto siūlo skirstyti į turimas lėšas, materialųjį turtą: brangenybes, meno kūrinius ir kt. bei indėlius bankuose. Aukščiausia gyventojų santaupų forma – investicijos. Investicijų formų yra įvairių – indėliai bankuose, akcijos, obligacijos, VVP, draudimas, investiciniai fondai.

Žmonės investuoja dėl įvairių priežasčių, tačiau viena iš pagrindinių – siekis užsidirbti papildomų pajamų iš sukauptų lėšų. Investicijos – tai procesas, kurio metu naudojant kapitalą yra sukuriama daugiau pinigų arba pajamų ir per padidėjusios rizikos instrumentus uždirbama kapitalo. Bendruoju požiūriu investicijų formos sujungia skolos ir nuosavybės investicijas. Skolos investicijos dažniausiai nėra rizikingos, tačiau duodamos pajamos taip pat nėra didelės. Jos priklauso nuo palūkanų nor-

mos arba mokamų dividendų. Nuosavybės investicijos turi didesnę riziką, kad įdėtas kapitalas bus prarastas, o pajamos priklauso nuo turto vertės didėjimo ir kapitalo gražos (V. Katkus, 2000).

Siūlomas taupymo modelis gali būti analitinis instrumentas gyventojų santaupoms analizuoti ir prognozuoti, reikiamai informacijos bazei kurti.

2. Gyventojų taupymo veiksmų analizė

Žinoma, kad taupymo veiksniams didžiausią įtaką turi ekonominiai, socialiniai ir politiniai įvykiai šalyje, visų pirma – politinis ir socialinis stabilumas. Stabiliomis politinėmis ir socialinėmis sąlygomis gyventojai gali numatyti ilgesnes taupymo ir investavimo strategijas, o tai teigiamai atsiliepia šalies ekonominei padėčiai.

Lietuva pasiekė puikių makroekonomiko rezultatų, tačiau socialiniai rodikliai, apibūdinantys gyventojų užimtumo, pajamų, vartojimų lygį, labai atsilieka nuo makroekonominių rodiklių augimo (1 lentelė), 2005 metų vėl iškil infliacijos grėsmė. Infliacija Lietuvoje (2,7 proc.) 0,2 procentinio punkto viršijo Mastrichto kriterijų, todėl įvesti eurą buvo atidėta iki 2010 metų. Euro įvedimo lūkesčiai turėjo įtakos didėti šiuo laikoms nekiliojamo turto kainoms 2006 metais, o tai yra vienas iš svarbiausių turinčių įtakos santaupoms veiksmų Lietuvoje.

Realaus vartojimo augimo tempas buvo beveik du kartus mažesnis už BVP augimo tempą; realaus darbo užmokesčio didėjimas nepasizymėjo stabilumu, buvo palyginti didelis nedarbas, ir moterų, ir vyrų, esant kur kas mažesniai (penktadaliu) moterų darbo užmokesčiui. Tačiau gyventojų indėlių augimą pastarai-

1 lentelė. Lietuvos makroekonomikos ir socialiniai rodikliai 2000–2006 metais

	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.
Realusis BVP, metinis pokytis, %	4,0	6,5	6,8	10,3	7,3	7,6	7,5
VKI (infliacija), metinis pokytis, %	1,4	2,0	-1,0	-1,3	2,9	2,7	3,8
Viešojo sektoriaus biudžeto balansas, % BVP	-2,8	-2,1	-1,3	-1,2	-1,4	-0,5	-1,3
Realusis vartojimas, metinis pokytis, %	5,9	3,0	4,2	4,5	4,7	4,8	5,0
Realiosios investicijos, metinis pokytis, %	-11,8	17,0	10,7	2,4	2,0	1,9	1,2
Nedarbo lygis, %	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6
Moterų	13,9	14,7	12,9	12,2	11,8	8,3	5,7
Vyrų	18,8	19,9	14,6	12,7	11,0	8,2	5,5
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis bruto darbo užmokesčio, metinis augimas, %	-1,7	1,2	3,2	5,8	7,2	12,2	20,0
Realus darbo užmokesčio, metinis pokytis, %	-5,1	-0,3	3,8	7,8	6,8	6,0	15,0
Moterų ir vyrų darbo užmokesčio santykis, %	81,7	81,4	81,2	81,0	81,4	83,1	82,5
Gyventojų indėliai metų pabaigoje, metinis augimas, %	26,4	25,8	8,3	14,5	24,6	43,0	69,0

Šaltinis: Lietuvos Respublikos statistikos departamentas: www.std.lt, Lietuvos finansų ministerija: www.finmin.lt, autorių skaičiavimai.

siais metais galima apibūdinti kaip šuoliškai didėjantį – nuo 2003 metų metinis indėlių augimo tempas beveik dvigubėja: 2003 metais jie sudarė 8,3 proc., o 2004 metais padidėjo dvigubai, o 2005 metais, palyginti su 2004 metais, – 1,7 karto, ir metinis augimas buvo net 43 proc.

Šalies ekonomikos augimas sukėlė gyventojų vartojimo ir skolinimosi didėjimo galimybes. Didėjančias vartojimo išlaidas vienam namų ūkio nariui daugeliu atvejų skatino ir bankų kreditavimo apimčių didėjimas bei palūkanų normų už paskolas mažėjimas. Vien per 2005 metus komerciniai bankai gyventojams išdavė dvigubai daugiau paskolų nei 2004 metais, tai rodo, kad, gerėjant šalies ekonominei padėčiai, gyventojai linkę daugiau vartoti ir skolintis.

Pastaraisiais metais didelę reikšmę Lietuvos gyventojų taupymui turėjo šios pagrindinės aplinkybės:

- **Pirma**, išibėgėjusi trečioji ekonominė migracijos banga, nes, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, nemažai gyventojų išvyko dirbti į užsienį, teigiama, kad daugiau kaip 300 tūkst. Lietuvos gyventojų nuolat dirba užsienyje, tačiau manoma, kad nelegalios emigracijos mastas yra apie kelis kartus didesnis. Didėjanti gyventojų migracija labai smarkiai lėmė nedarbo mažėjimą, o ne naujų darbo vietų kūrimą Lietuvoje. Iš šalies emigravę jauni žmonės savo santaupas investuoja toje šalyje, kurioje gyvena, tai neskatina Lietuvos ekonomikos augimo, nes Lietuvos ūkis negauna papildomų piniginių srautų.
- **Antra**, mažėjantis gyventojų skaičius ir intensyvėjantis visuomenės senėjimas mažina taupymo galimybes, nes senyvo amžiaus žmonių pajamų šaltinis – socialinės pensijos ir pašalpos. Šios išmokos yra mažos, todėl gyventojai priversti

naudoti santaupas vartojimui. Nagrinėdami gyventojų santaupų formavimą mikrolygiu, ekonomikos teoretikai teigia, kad vienas iš itin svarbių veiksnių, lemiančių santaupas, yra asmens amžius. Dažniausiai teigiama, kad nuo 23 metų iki 60 metų turėtų būti planuojama ir rūpinamasi išsipareigojimais, nuo 22 metų iki pat mirties – taupymu ir investavimu, sulaukus 35-erių verta susirūpinti mokesčių ir pensijos planavimu.

- **Trečia**, šešėlinės arba oficialiai neapskaitomos ekonomikos mastas šalyje. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, šešėlinė ekonomika 2002 metais Lietuvoje sudarė 15,2–18,9 proc. šalies BVP. Jos lygis yra palyginti aukštas, tačiau mažesnis negu ankstesnio tyrimo duomenimis, 1995–1996 metais šešėlinė ekonomika sudarė 19,1–30 proc. BVP (LSD, 2004). Tai – verslo įmonių nedeklaruojamos pajamos, kurios mažina šalies biudžeto pajamas ir riboja pajamų didėjimą, kartu iškraipo santaupų formavimą.
- **Ketvirta** – didelis skurdas ir didelė socialinė-ekonominė diferenciacija. Didėjant šalies BVP, gyventojų darbo užmokestis ir piniginės pajamos didėja ne taip ženkliai, o tai riboja tam tikros šalies gyventojų dalies taupymo galimybes.

Tačiau santaupų formavimo išoriniai veiksniai dar neduoda pakankamo ir teisingo atsakymo, todėl tikslinga atsižvelgti į žmogaus pajamas ir vartojimą, gyvenimo stilių, jo tikslus, elgseną ir taupymo motyvus.

3. Moterų ir vyrų santaupų kaupimo motyvai

Siekiant išsiaiškinti, ar santaupų formavimo procesas yra neutralus moterų ir vyrų atžvil-

2 lentelė. Mėnesinės pajamos

Amžiaus grupės	Mažos pajamos (iki 1500 Lt)		Vidutinės pajamos (1500–3000 Lt)		Didelės pajamos (per 3000 Lt)	
	Moterys (%)	Vyrai (%)	Moterys (%)	Vyrai (%)	Moterys (%)	Vyrai (%)
21–25	81,6	78,2	18,5	21,8	–	–
26–30	73,4	40,7	25	51,8	1,6	7,5
31–35	54,8	10,5	30,9	47,4	14,3	42,1
36–40	54,8	8,8	22,6	14,7	22,6	76,5
41–45	42,8	8,3	48,6	16,7	8,6	75,0
46–50	16,2	4,6	64,9	43,2	18,9	52,2
51–55	16,6	10,0	75,0	60,0	8,4	30,0
56–60	–	–	83,4	28,6	16,6	71,4

giu, ar, atvirkščiai, – lyčių elgesys taupant vis dėlto turi savo išskirtinių bruožų, buvo atliktas sociologinis gyventojų tyrimas – anketinė apklausa¹. Išskirti šie taupymo proceso pagrindiniai veiksniai – pajamos, amžius, lytis, jie ir lėmė analizės pobūdį. Todėl visi tyrime dalyvavę gyventojai buvo suskirstyti pagal gaunamų pajamų dydį į tris grupes: gaunantys mažas pajamas, vidutines ir dideles pajamas, pagal amžių – į aštuonias grupes ir pagal lytį. Siekiant užsibrėžto tikslo, naudojant uždarus klausimus buvo sudarytas keturių dalių klausimynas: demografinių (amžius, lytis), ekonominių (gaunamos pajamos) klausimų blokas, taupymo ir investavimo, santaupų planavimo, investicinio portfelio formavimo klausimai.

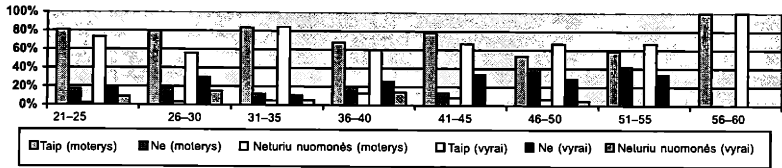
¹ Imties reprezentatyvumui užtikrinti buvo taikomas Lietuvos gyventojų atsitiktinės atrankos metodas, kuris leido surinkti duomenis atsižvelgiant į gyventojų amžių, lytį ir pajamas. Pagal paprastąją atsitiktinę atranką buvo išsiųsta 1320 anketų į visus Lietuvos regionus. Grįžo užpildytų 596 anketos, iš kurių 27 buvo užpildytos klaidingai ir analizei nebuvo tinkamos. Imtį sudarė 569 respondentai nuo 21 metų iki 60 metų, iš to skaičiaus 290 moterų ir 279 vyrai. Nors anketa buvo pildoma anonimiškai, analizuojant atsakymus ir formuojant santaupų kaupimo ir valdymo modelį, įvertinta atsakymų nukrypimo nuo tikrosios respondentų nuomonės ir padėties paklaida.

Ketinant sudaryti Lietuvos moterų ir vyrų elgsenos modelius, buvo išskirti trys pagrindiniai taupymo etapai: santaupų planavimas, santaupų motyvavimas ir investavimas.

3.1. Santaupų planavimas

Tyrimo rezultatai rodo pagrindinę moterų ir vyrų santaupų formavimosi aplinkybę – **Lietuvos moterų mėnesinės pajamos beveik visų amžiaus grupių yra mažesnės už vyrų mėnesines pajamas** (2 lentelė).

- 21–25 metų amžiaus grupėje 81,6 proc. moterų, pradedančių savo darbo karjerą, gauna mažas iki 1500 litų mėnesines pajamas; vyrų tos pačios amžiaus grupės, gaunančių mažas pajamas, yra mažiau nei moterų – 78,2 proc. Jau nuo darbo veiklos pradžios moterų pajamos yra mažesnės už vyrų. Vyresnėse amžiaus grupėse moterų, gaunančių mažas pajamas, skaičius mažėja šiek tiek, o vyrų 46–50 metų amžiaus grupėje padėtis ženkliai keičiasi ir mažas pajamas gauna tik 4,6 proc. vyrų.
- Vidutinės pajamas gaunančių moterų skaičius padidėja tik nuo 41 metų, o jau

2 pav. *Santauų planavimas*

26 metų 51,8 proc. vyrų gauna vidutines pajamas.

- Dauguma vyrų – 42,1 proc. nuo 31 metų patenka į trečiąją grupę, kurių mėnesinės pajamos yra didelės ir sudaro daugiau nei 3000 litų, o moterų gaunančių dideles pajamas, yra tik nuo 8,4 proc. iki 22,6 proc.

Santauų planavimo analizė (2 pav.) rodo, kad 53,5 proc. moterų ir 55,6 proc. vyrų planuoja santaupas. Jaunesnio amžiaus moterys labiau linkusios planuoti nei vyrai: 21–25 metų santaupas planuoja 80,8 proc., o 26–30 metų – 79,1 proc. moterų. Jauni vyrai, nors jų pajamos yra didesnės nei moterų, santaups planuoti skiria mažiau dėmesio.

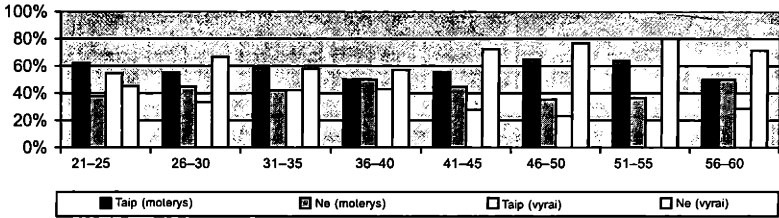
Vidutinio amžiaus moterų ir vyrų santauų planavimas beveik nesiskiria. Tačiau nuo 46 metų padėtis pasikeičia į priešingą pusę – daugiau vyrų ima planuoti santaupas, o mote-

ry, planuojančių santaupas, mažėja (vyrai 46–50 m. 66,6 proc., 51–55 m. – 66,7 proc.; atitinkamai moterys – 53,3 proc. ir 58,3 proc.). Priešpensinio amžiaus (56–60 m.) ir vyrai, ir moterys susirūpina santauų planavimu. Nuomonės dėl santauų planavimo nepareiškė vidutinio amžiaus vyrai. Daugiausiai respondentų, neturinčių nuomonės šiuo klausimu, yra 36–40 metų grupėje (moterų – 12,9 proc., vyrų – 14,3 proc.).

Gyventojų pajamų dydis labai svarbus taupant. Plačiai paplitusi nuomonė, kad mažas gyventojų lėšų taupymo aktyvumas gali būti aiškinamas nedidelėmis gyventojų pajamomis ir laisvų lėšų trūkumu. Ekonomikos teorija teigia, kad absoliuti taupymo suma didėja didėjant pajamoms. Tyrimo rezultatai patvirtino, kad visų vyrų ir moterų amžiaus grupių pagrindinis ir svarbiausias taupymo motyvą lemiantis veiksnys yra pajamos (3 lentelė).

3 lentelė. *Taupymų veiksniai lemiantys (%)*

	21–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		36–40 m.		41–45 m.		46–50 m.		51–55 m.		56–60 m.	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
Pajamos	40,2	60,3	55,2	50,1	44	37,9	69,8	44,5	74,4	54,1	67,6	75	75,1	74,4	78,4	81,1
Išlaidos	17,6	14,7	12,8	21,4	22	18,9	15,1	22,2	23,1	5,4	5,9	2,3	16,6	5,2	18,3	14,3
Taupymo tikslai	19	4,4	17,9	10,7	18	10,8	6,1	6,7		21,6	14,7	4,5		3,2		
Investiciniai produktai	4,8	2,9	5,1	7,1	4	13,5	6	22,2		16,2		11,4		9,2		
Vartojimas	15	11,8	6,4	7,1	10	16,2	3	4,4	2,5	2,7	11,8	6,8	8,3	8	3,3	4,6
Kita	3,4	5,9	2,6	3,6	2	2,7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

3 pav. Taupymo polinkis konkrečiam tikslui

Moterų ir vyrų išlaidos ir vartojimas pasiskirstė gana tolygiai be didesnių neatitiktųjų skirtingose amžiaus grupėse. Tačiau taupymo tikslai jaunesnio amžiaus moterims turi daugiau įtakos nei to paties amžiaus vyrams, todėl galima daryti išvadą, kad moterims taupymo tikslai yra svarbesni.

Investiciniai produktai – priešingybė taupymo tikslams. Jaunų moterų taupymui investiciniai produktai turi šiek tiek tokios įtakos, o to paties amžiaus vyrams ši įtaka mažesnė. Nuo 26 metų amžiaus padėtis kardinaliai pasikeičia į priešingą pusę. Investicinių produktų veiksnys, didėjant amžiui, moterų taupymui daro vis mažesnę įtaką, o nuo 41 metų šis veiksnys visiškai nebeturi jokios įtakos. Vyrams, atvirkščiai, tai svarbus taupymo veiksnys ir jo įtaka nuo 26 metų didėja.

3.2. Santaupų motyvai

Polinkį atidėti lėšų kiekvienam konkrečiam taupymo tikslui turi visų amžiaus grupių moterys. Šis moterų polinkis konkrečiam taupymo tikslui yra gana stiprus jaunystėje (3 pav.).

21–25 amžiaus grupės 62,1 proc. moterų linkusios atidėti lėšų konkrečiam taupymo tikslui, vyresnių amžiaus grupių šis polinkis susilpnėja, o nuo 41–45 metų vėl sustiprėja ir yra 55,3 proc., 51–55 metų – 63,6 proc. Vyrai ma-

žiau linkę atidėti lėšų konkrečiam taupymo tikslui, o labiau planuoti santaupas detaliam neišskirdami tikslų. 21–25 metų 54,7 proc., 36–40 metų – 42,9 proc. respondentų turi šį polinkį, o vyresnių amžiaus grupių šis polinkis silpnėja ir 51–55 metų tik 20 proc. respondentų atideda pinigus konkrečiam taupymo tikslui. Tyrimo duomenų analizė leidžia daryti išvadą, kad visų amžiaus grupių moterys labiau linkusios taupyti lėšas konkrečiam tikslui.

Taupymo elgsena gali susidėti iš kelių taupymo būdų, pavyzdžiui, gyventojai gali taupyti fiksuotą sumą, kurią reguliariai atideda, bet gali taupyti ir atsitiktines, papildomas pajamas. Analizės duomenys rodo, kad ir vyrai, ir moterys yra linkę dalį lėšų reguliariai, kiekvieną mėnesį atidėti taupyti (4 lentelė).

Jaunesnio amžiaus grupių didelio vyrų ir moterų skirtumo nėra, 51–55 metų amžiaus grupėje išryškėjo, kad vyrai turi mažesnę polinkį reguliariai taupyti nei moterys. Didelė dalis jaunų vyrų yra linkę taupyti kitas pajamas, o ne pagrindinį darbo užmokesį, vyresnėse amžiaus grupėse ši taupymo forma silpnėja. Moterys, atvirkščiai, jauno amžiaus šiuo taupymo būdu naudojasi mažiau, bet ilgainiui ši taupymo forma įgauna vis didesnę pripažinimą. Vyrai labiau linkę taupyti vieno šeimos nario pajamas, o kito išleisti. 26–30 metų grupės šia taupymo forma naudojasi 18,5 proc. vyrų ir

4 lentelė. Moterų ir vyrų taupymo elgsena (%)

	21–25 m.		26–30 m.		31–35 m.		36–40 m.		41–45 m.		46–50 m.		51–55m		56–60 m.	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
Kiekvieną mėnesį reguliariai atideda lėšų taupyti	29,5	26,3	32,9	22,2	22,7	36,8	35,5	22,9	7,9	7,9	20	20,5	54,5	30	57,2	71,4
Taupomas kitos pajamos, ne pagrindinis darbo užmokeskis	6,7	21,1	13,4	18,6	13,7	5,3	3,3	20	21	28,9	20	5,1	–			
Vieno šeimos nario taupoma, kito – išleidžiama	10,5	1,7	12	18,5	9,1		9,6	22,9	26,3	26,4	22,5	25,7	9,1	10	42,8	28,6
Neturi finansinio pajėgumo taupyti	44,7	40,4	29,8	29,6	45,4	47,4	35,5	34,2	39,5	36,8	37,5	48,7	36,4	60		
Netaupo	8,6	10,5	11,9	11,1	9,1	10,5	16,1	–	5,3		–		–	–	–	–

tik 12 proc. moterų, 36–40 metų amžiaus grupės 22,9 proc. vyrų ir tik 9,1 proc. moterų. Įpročiai keičiasi vyresnio amžiaus – 56–60 metų amžiaus grupės net 42,8 proc. moterų naudojasi šia taupymo forma, o vyrų – 28,6 proc.

Viena iš pagrindinių tyrimo metu išryškėjusių išvadų – **palyginti didelė dalis moterų ir vyrų neturi finansinio pajėgumo taupyti.**

- Visų pirma tai vidurinioji Lietuvos moterų ir vyrų karta. Net 48,7 proc. 46–50 metų vyrų ir 37,5 proc. tos pačios amžiaus grupės moterų neturi pakankamai lėšų, kad galėtų dalį skirti taupyti. Tai reiškia, kad gana didelė visuomenės dalis yra skurdi.
- Antra, jauno ir vidutinio amžiaus respondentai (10 proc. apklaustųjų) netaupo. Tyrimas parodė, kad moterys netau-

po kur kas ilgesnį laikotarpį nei vyrai. Moterys netaupo nuo 21 metų iki 45 metų, o vyrai netaupo iki 35 metų. Tai reiškia, pirma, kad Lietuvos moterys vėliau nei vyrai pasiekia pajamų lygį, kuris leidžia joms kaupti santaupas; antra, tai rodo, viena vertus, kad Lietuvos jaunimas neturi pajamų taupyti, ir, antra vertus, mažai galvoja apie ateitį.

Tyrimo duomenys parodė (5 lentelė), kad kuo didesnės vyrų ir moterų pajamos, tuo didesnis jų polinkis reguliariai atidėti dalį lėšų santaupoms.

Mažas ir vidutinės pajamas gaunantys vyrai ir moterys linkę taupyti pajamas iš kitų papildomų šaltinių, o ne iš pagrindinio darbo užmokesčio. Vidutiniškai apie 32,6 proc. moterų ir 25,0 proc. vyrų, kurių pajamos yra didelės (dau-

5 lentelė. Moterų ir vyrų taupymo elgsena pagal amžiaus grupes ir pajamų dydį

Amžiaus grupės	Pajamos	Kiekvieną mėnesį reguliariai atideda lėšų taupyti (%)		Taupomos kitos pajamos, ne pagrindinis darbo užmokestis (%)		Vieno šeimos nario taupoma, kito – išleidžiama (%)		Neturi finansinio pajėgumo taupyti (%)		Netaupo (%)	
		M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
21–25 m.	Iki 1500 Lt	24,3	31,8	8,5	22,7	11,0	2,3	45,2	34,1	11,0	9,1
	1500–3000 Lt	42,1	10,0	5,2	30,0	–	–	46,3	40,0	6,4	20,0
	Daugiau kaip 3000 Lt										
26–30 m.	Iki 1500 Lt	36,0	42,8	6,4	14,4	14,8	28,6	30,0	14,2	12,8	–
	1500–3000 Lt	23,5	23,5	23,5	11,8	10,0	11,8	35,3	41,2	7,7	11,7
	Daugiau kaip 3000 Lt	50,0	50,0	25,0	25,0	25,0	25,0				
31–35 m.	Iki 1500 Lt	39,1	50,0	17,5	20,0	4,3	–	26,1	30,0	13,0	–
	1500–3000 Lt	23,1	35,9	38,5	49,8	23,0	–	15,4	–	–	14,3
	Daugiau kaip 3000 Lt	42,8	62,5	14,3	25	28,6				14,3	12,5
36–40 m.	Iki 1500 Lt	33,4	28,2	11,1	21,7	5,5	12,6	38,9	37,5	11,1	–
	1500–3000 Lt	44,3	33,3	11,2	66,6	33,3	–	11,2	–	–	–
	Daugiau kaip 3000 Lt	50,0	45,1		37,3	33,4	17,6			16,6	
41–45 m.	Iki 1500 Lt	40,0	36,3	15	45,5	10	–	35	18,2	–	–
	1500–3000 Lt	41,6	39,8	33,4	29,5	16,7	30,7	–	–	–	8,3
	Daugiau kaip 3000 Lt	57,1	44,4	14,3	22,2	28,6	33,3				
46–50 m.	Iki 1500 Lt	28,6	50,0	23,8	16,6	9,5	8,3	38,1	25,1	–	–
	1500–3000 Lt	45,4	41,1	27,3	23,5	18,2	29,5	9,1	5,9	–	–
	Daugiau kaip 3000 Lt	62,5	57,1	25,0	14,3	12,5	28,6				
51–55 m.	Iki 1500 Lt	52,0	70,7	–	–	39,9	25,0	8,1	4,3	–	–
	1500–3000 Lt	66,6	33,3	–	–	25	64,3	8,4	2,4		
	Daugiau kaip 3000 Lt	66,7	54,4			33,3	45,6				
56–60 m.	Iki 1500 Lt	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	1500–3000 Lt	75	33,3	–	–	25	66,7	–	–	–	–
	Daugiau kaip 3000 Lt	33,3	75			66,7	25				

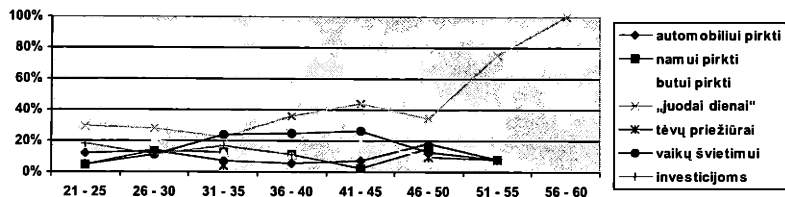
giau kaip 3000 Lt), taupo vieno šeimos nario pajamas. Neturi finansinio pajėgumo taupyti ir visiškai netaupo jauni ir vidutinio amžiaus žmonės, kurių pajamos yra mažos ir vidutinės.

Remiantis analizės duomenimis galima išskirti taupančiojo ir netaupančiojo bruožus. Lietuvoje netaupo jaunimas ir vyresnio amžiaus moterys bei mažiausias pajamas (skurdžiausia) gaunanti visuomenės dalis, o taupo

brandaus amžiaus vyrai, kurių gaunamos pajamos yra didžiausios.

Visose amžiaus grupių moterys didžiausią santaupų dalį kaupia vartoti: automobiliui ar butui įsigyti, namui statyti (4 pav.).

Šios santaupos sudaro didžiausią lyginamąją dalį 26–30 metų grupėje – 49 proc., o mažiausios yra 51–55 metų grupėje – 8,3 proc. Natūralu, kad 21–25 metų moterų grupei yra svar-

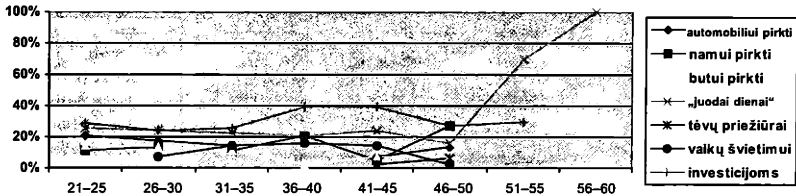
4 pav. Moterų taupymo tikslai

būs vartojamieji motyvai, nes būtent šiuo gyvenimo etapu, baigus mokslus yra pradedamas savarankiškas gyvenimas ir vartojamasis tampa vienu iš pagrindinių motyvų. Kitų amžiaus grupių moterims vartojamasis taupymo motyvas nėra svarbiausias, bet gana svarbus, šiam tikslui taupo 33 proc. 31–35 metų moterų, 27,8 proc. 36–40 metų moterų ir 29,3 proc. 41–45 metų moterų. Atręptinas dėmesys, kad vartojimui kaupia lėšas net 46,5 proc. tyrime dalyvavusių moterų. Kitas, bene svarbiausias taupymo motyvas, kuris išryškėjo analizės metu, – visų amžiaus grupių moterys kaupia santaupas „juodai dienai“. Šiomis santaupomis siekiama sutaupti išteklį nenumatytiems (nelaimės) atvejams. Šį taupymo motyvą galima pavadinti prevenciniu, atsargumo motyvu. 21–25 metų 30 proc. moterų atideda lėšų „juodai dienai“, o 41–45 metų moterų šiam tikslui taupo 43,9 proc., vyresnių amžiaus grupių, nuo 51–55 metų, šiam tikslui atideda lėšas net 75 proc. moterų, o sulaukusios 56–60 metų visas – 100 proc. santaupų skiria prevenciniam motyvu. Šio motyvo svarba rodo, kad moterys nesijaučia saugios dėl ateities. Taupyti lėšas vaikams ugdyti, lavinti, šviesti – dar vienas svarbus taupymo motyvas, kad tėvai galėtų suteikti savo įpėdiniams kokybišką išsilavinimą. Šiam tikslui taupo nemažai tyrime dalyvavusių moterų. Nuo 21 metų šiam taupymo motyvu skiria dėmesio nedaug moterų, bet kiekvienoje

amžiaus grupėje šis motyvas nuosekliai stiprėja ir didžiausias 41–45 metų moterų grupėje – 26,8 proc. Pagyvenusių tėvų priežiūrai neskiriamas daugiau dėmesio ir tai nėra reikšmingas taupymo motyvas. Šiam tikslui taupo tik 3,7 proc. 31–35 metų moterų, 46–50 metų – 9,4 proc., o 51–55 metų – 8,4 proc. moterų. Investuoti į nekilnojamąjį turtą, akcijas, vertybinius popierius – taupyti kaip materialų turtą ir finansinius aktyvus – dalyvavusioms tyrime moterims mažiausiai svarbu. Tyrimo duomenys rodo, kad šiam taupymo motyvu visų amžiaus grupių moterys neskiria reikiamo dėmesio. Investicijoms daugiausiai skiria dėmesio jauna amžiaus – 21–25 metų moterys – 18,7 proc. ir 31–35 metų – 16,7 proc. Nuo 41 metų moterys šiam taupymo motyvu visiškai neteikia dėmesio. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad vyresnės kartos moterys buvo gimusios, auklėtos tarybiniu laikotarpiu ir jų požiūris į taupymą ir investavimą susiformavo būtent toje aplinkoje.

Vyrų taupymo motyvai yra visiškai priešingi nei moterų (5 pav.).

Nors vyrams, kaip ir moterims, būdinga didelė dalis lėšų skirti vartojimui, tačiau šiam tikslui daugiausia lėšų naudoja 46–50 metų (47,7 proc.) ir 21–25 metų vyrai (46 proc.). Kitaip nei moterys, brandaus amžiaus vyrai (po 51 m.) šiam taupymo motyvu neteikia jokios reikšmės. Labai skiriasi vyrų ir moterų požiūris į prevencinį, atsargumo motyvą. Šis mote-

5 pav. Vyrų taupymo tikslai

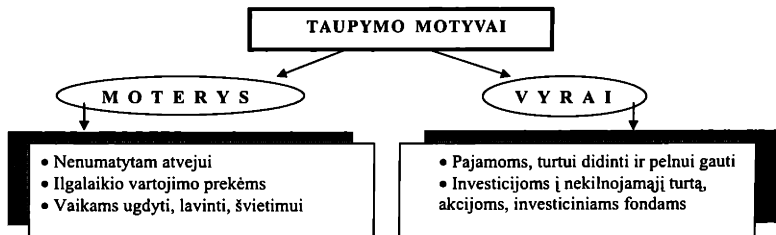
ry taupymo motyvas visų amžiaus grupių buvo daugiau nei 30 proc., o vyrų „juodai dienai“ atidedamų lėšų dalis visų amžiaus grupių sudarė truputėlį daugiau nei 20 proc., tik nuo 51 metų vyrų taupymas „juodai dienai“ yra panašus kaip ir moterų. Vaikų auklėjimui ir švietimui skiria gana daug dėmesio tik jauni vyrai – 6,9 proc. 26–30 metų vyrai taupo šiam tikslui, tai sudaro net 2,1 proc. punkto daugiau nei to paties amžiaus moterų, taupančių šiam tikslui. Tačiau vyresnių amžiaus grupių vyrų šis motyvas silpnėja ir 36–40 metų vyrų šios santaupos sudaro tik 15,8 proc., o 24,1 proc. to paties amžiaus moterų taupo šiam tikslui. Vyresni vyrai, kitaip nei moterys, dar mažiau taupo šiam tikslui. Tačiau vyrai beveik dvigubai didesnę dalį lėšų skiria investicijoms nei moterys. Gauti palūkanų ir didinti vertę yra vienas iš pagrindinių vyrų taupymo motyvų. Tai būdinga vi-

soms amžiaus grupėms. Jaunystėje, 21–25 metų, investicijoms taupo daugiau nei 25 proc. vyrų, o taupant jų dalis vis didėja ir pasiekia piką 36–45 metų, apie 40 proc. šios grupės vyrų skiria lėšų investicijoms. Net 30 proc. 51–55 metų grupės vyrų atideda lėšų investicijoms, o moterys investicijoms pinigų neskiria jau nuo 41 metų. Vyrų, kaip ir moterų, pagyvenusių tėvų priežiūrai neskiria daug dėmesio. Tai nėra svarbus taupymo motyvas Lietuvoje.

Atliktas tyrimas parodė: pirma, kad santaupų kūrimo procesas nėra neutralus lyčių požiūriu; antra, yra ryškių moterų ir vyrų taupymo elgsenos skirtumų.

Tyrimo duomenys leido suformuluoti svarbias išvadas apie skirtingus prioritetinius moterų ir vyrų santaupų kūrimo motyvus (6 pav.).

Analizė atskleidė šiuos skirtingus vyrų ir moterų taupymo elgsenos bruožus:

6 pav. Prioritetiniai moterų ir vyrų santaupų kūrimo motyvai

- moterys daugiausia taupo siekdamos padidinti šeimos vartojimą ir užtikrinti vaikų ateitį – jiems ugdyti, šviesti, lavinti, santuokai; vyrai taupo siekdami padidinti savo pajamas, turtą ir kurti investicijas;
- moterys planuoja santaupas jaunystėje, o vyrai – vyresnio amžiaus;
- moterys labiau linkusios taupyti lėšas konkrečioms taupymo tikslams, o vyrai nedetalizuoja tikslų;
- vyrai, kitaip nei moterys, yra linkę taupyti iš kitų papildomai gaunamų pajamų šaltinių, o ne iš pagrindinio darbo užmokesčio;
- moterys netaupo kur kas ilgesnį savo amžiaus laikotarpį nei vyrai;
- Lietuvoje pagrindinės netaupančios grupės – jaunimas ir mažiausias pajamas gaunančios moterys. Priešingai Modiglianio išvestai formulėi: „jauni taupo, o seni leidžia“, Lietuvoje gana daug jaunų žmonių, kurie nesirūpina savo ateitimi ir visiškai netaupo;
- pagrindiniai santaupų kūrėjai Lietuvoje yra brandaus amžiaus vyrai, kurie turi dideles pajamas.

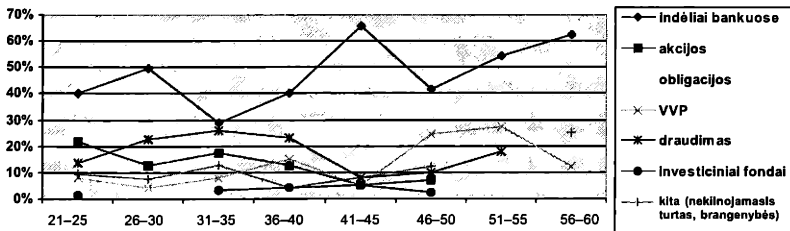
3.3. Moterų ir vyrų investicijos

Gyventojų taupymo elgseną gali apibūdinti įvairūs rodikliai: namų ūkių einamųjų išlaidų

struktūra, subjektyvus suvokimas apie santaupas, polinkis taupyti, informaciniai šaltiniai, kuriais asmuo naudojasi priimdamas lėšų investavimo sprendimus, vienokių ar kitokių finansinių instrumentų pasirinkimo kriterijai. Gyvenimo ciklo teorija teigia, kad jauno žmogaus tikslas – sukaupti kapitalą senatvei, o vyresnio amžiaus ateina kapitalo išlaidų metas. Logiška manyti, kad investicinė strategija turi atitikti gyvenimo amžių. Investicijų teorija siūlo įvairius lėšų investavimo modelius atsižvelgiant į žmogaus amžių. Manoma, kad nuo 20 iki 50 metų pirmenybę reikia atiduoti akcijoms, kurios užtikrina didesnę ilgalaikę pajamingumą, 25–35 proc. lėšų investuoti į obligacijas ir pinigų rinkos instrumentus. Po 50 metų riziką būtina sumažinti, sumažinant akcijų dalį, o padidinti obligacijų ir pinigų rinkos instrumentų dalį portfelyje. Nuo 60 metų reikia orientuotis daugiausia į pajamų gavimą, t. y. pagrindinę investicinio portfelio dalį (apie 60 proc.) turi sudaryti obligacijos ir pinigų rinkos instrumentai.

Tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvoje moterys mažiau linkusios rizikuoti ir pirmenybę teikia nerizikingiems, mažas pajamas teikiančioms instrumentams – dažniausia indėliams bankuose, draudimo paslaugoms (7 pav.).

Moterų visų amžiaus grupių indėliai sudaro didžiausią lyginamąją dalį. 21–25 metų mo-

7 pav. Moterų investicijos

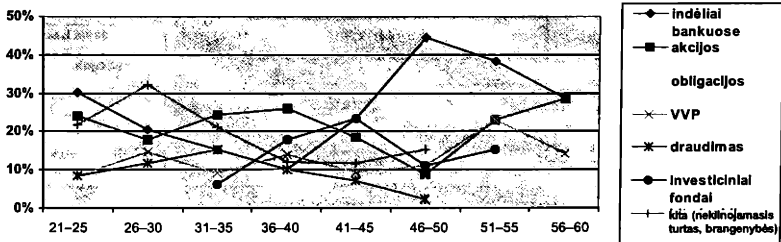
terų į indėlius investuoja 40,4 proc., o 41–45 metų – 65,8 proc. moterų. Į rizikingus instrumentus investuoja nedaug moterų. 21–25 metų moterų į akcijas investuoja 21,9 proc., o vyresnių amžiaus grupių į šį instrumentą investuoja vis mažiau moterų (31–35 m. – 17,7 proc., 46–50 m. 7,3 proc.), o priešspensinio amžiaus moterys į akcijas visiškai neinvestuoja. Nedidelė dalis moterų visų amžiaus grupių investuoja į obligacijas (iki 5 proc.). Vis daugiau vyresnių moterų renkasi nerizikingus instrumentus – Vyriausybės vertybinius popierius. 26–30 metų 4,3 proc. moterų naudojami šiuo instrumentu, o 46–50 metų – 24,4 proc. moterų. Draudimo paslaugos populiarsnės 26–30 metų (22,6 proc.) ir 31–35 metų (25,8 proc.) grupėse, vyresnio amžiaus (41–45 m.) šia investavimo forma naudojasi 7,9 proc. moterų ir 9,8 proc. 46–50 metų moterų. Labai nedaug moterų sutaupas laiko investiciniuose fonduose (nuo 1,4 proc. – 21–25 m. iki 5,2 proc. – 41–45 m.). Kitoms investavimo galimybėms, t. y. nekilnojamajam turtui, brangakmeniams, juvelyriniams dirbiniams pirmenybę teikia 25 proc. 56–60 metų moterų, o kitose amžiaus grupėse šios investicijos svyruoja nuo 4,2 proc. 36–40 metų grupėje iki 12,9 proc. 31–35 metų grupėje.

Vyrai labiau linkę išnaudoti investicines galimybes (8 pav.). Jauno amžiaus (21–25 metų) 30,1 proc. vyrų investuoja lėšas į indėlius,

o vyresnio amžiaus šių investicijų dalis sumažėja iki 10 proc. 36–40 metų amžiaus grupėje ir 46–50 metų amžiaus grupėje pasiekia 44,5 proc., nors priešspensinio amžiaus sumažėja iki 28,6 proc.

Vyrai, kitaip nei moterys, didesnę dalį lėšų skiria rizikingiems instrumentams – akcijoms, VVP, investiciniams fondams. Net 28,6 proc. 56–60 metų vyrų investuoja į akcijas. Investicijos į obligacijas vyrų, palyginti su moterų, visose amžiaus grupėse yra didesnės ir sudaro nuo 2,9 proc. 26–30 metų grupėje iki 9,1 proc. 31–35 metų grupėje. Dauguma vyrų taip pat pirmenybę teikia Vyriausybės vertybiniams popieriams, tačiau kitaip nei moterys, mažiau domisi draudimo paslaugomis. Draudimo paslaugomis naudojasi daugiau nei 20 proc. jauno amžiaus moterų, o tik 8,4 proc. 21–25 metų vyrų, o 31–35 metų 15,2 proc. Tačiau vyrai daugiau investuoja į investicinius fondus ir būtent vidurinio amžiaus (41–45 m.) šios investicijos sudaro 23,3 proc. Gerokai daugiau vyrų investuoja į nekilnojamąjį turtą, brangakmenius, juvelyrinius dirbinius. Šios investicijos sudaro nuo 11,6 proc. 41–45 metų iki 32,3 proc. 26–30 metų.

Apibendrinant galima pasakyti, kad priemonės, kuriomis Lietuvos vyrai ir moterys vykdo taupymą, yra labai konservatyvios. Ypač tai būdinga moterims, kurios daugiausiai naudojami ban-

8 pav. Vyrų investicijos

kų indėliais ir kitais mažai rizikingais ir mažas pajamas duodančiais instrumentais. Vyrai labiau rizikuoja ir investuoja santaupas į rizikingesnius ir didesnes pajamas duodančius instrumentus. Jaunesni asmenys geriau susipažinę su „naujos“ rūšies finansiniais instrumentais nei jų tėvai.

IŠVADOS

- Gyventojų santaupos – vienas iš pagrindinių vidinių finansinių išteklių šaltinių, skatina šalies ekonomikos augimą, gamybos atnaujinimą, struktūrinius šalies pokyčius ir gyventojų gyvenimo lygio kilmą. Pastaraisiais metais pastebimas šuoliškas gyventojų indėlių bankuose didėjimas. Tačiau gyventojų taupymo norma pastaruoju laikotarpiu mažėja. Tai galima paaiškinti dviem veiksniais. Pirma, didėjančiomis vartojimo išlaidomis. Vartojimo išlaidų didėjimą skatino didėjančios bankinio kreditavimo apimtys ir palūkanų normų už paskolas mažėjimas, tai rodo, kad, gerėjant šalies ekonominei padėčiai, gyventojai linkę daugiau skolintis ir vartoti. Antra, veikia ir priešingos krypties vektorius: mažėjanti santaupų norma rodo mažėjančias šalies gyventojų galimybes taupyti dar ir dėl santykiškai mažo gyventojų pajamų lygio. Be to, gyventojų santaupų didėjimą Lietuvoje riboja šešėlinės ekonomikos mastai, didelis skurdo lygis ir socialinė-ekonominė diferenciacija, intensyvėjantis visuomenės senėjimas ir įsibėgėjusi trečioji ekonominė migracijos banga.
- Moterys turi stiprų polinkį planuoti santaupas. Pagrindinis moterų santaupų veiksnys yra pajamų lygis ir pagrindinis santaupų šaltinis – darbo užmokestis. Jos yra linkusios atidėti lėšų konkrečiam taupymo tikslui ir taupo reguliariai. Moterų santaupų motyvų analizė rodo, kad

moterys taupo dažniausiai bendriems šeimos tikslams – ilgalaikio vartojimo prekėms įsigyti, taip pat vaikų ugdymui, švietimui, jų santuokai, kaupia pinigines atsargas nenumatytam atvejui. Investuodamos santaupas moterys pirmenybę teikia nerizikingiems, mažesnes pajamas duodantiems instrumentams, kaip antai indėliams bankuose ir draudimo paslaugoms.

- Vyrai santaupas ima planuoti vyresnio amžiaus, jų santaupas lemiantis pagrindinis veiksnys toks pats kaip ir moterų – pajamų dydis. Tačiau jie linkę taupyti ne iš pagrindinio darbo užmokesčio, o iš kitų papildomai gaunamų pajamų šaltinių. Vyrai taupo lėšas neišskirdami itin konkrečių taupymo tikslų. Pagrindinis vyrų taupymo tikslas – didinti turimas pajamas ir turtą, t. y. jiems labai svarbus palūkanų ir vertės didinimo motyvas. Vyrų taupymo motyvai yra kitokie nei moterų – dominuoja pajamų didinimas ir pelno gavimas, investicijos į nekilnojamąjį turtą ir akcijas, investicinius fondus. Taigi vyrai linkę išnaudoti investicines galimybes ir, tikėdamiesi didesnės grąžos, investuoja į rizikingus instrumentus.
- Tyrimo metu išryškėjo, kad Lietuvoje yra gana daug moterų (37,5 proc.) ir vyrų (48,7 proc.), kurie neturi finansinio pajėgumo taupyti. Tas ypač būdinga vidurinėsios kartos moterims ir vyrams: pasiekę karjeros viršūnę, jie neturi pakankamai lėšų, kurias galėtų skirti taupyti. Tai reiškia, kad gana didelė šalies visuomenės dalis yra skurdi. Pagrindinės netaupančios socialinės grupės: jaunimas, vyresnio amžiaus moterys ir mažiausias pajamas (skurdžiausia) gaunanti visuomenės dalis. Atvirkščiai, aktyviausiai taupantys yra brandaus amžiaus vyrai, kurie turi daug pajamų.

LITERATŪRA

1. Ando, A., Modigliani F. The Life Cycle Hypothesis of Savings: Aggregate Implications and Tests, *American Economic Review*, 1963, 53.
2. Attanasio, P. O. Cohort analysis of saving behavior by U.S. households *The Journal of human resources XXXIII* 3, 2000.
3. Batler, B., Džonson, B. 1993. *A dictionary of finance* – Oxford University Press, Market House books Ltd.
4. Browning, M., Lusardi, A. Household saving: micro theories and micro facts. *Journal of economic literature* 1996, Vol., 34, Issue 4.
5. Browning, M., Crossley, T. The life-cycle model of consumption and saving. The institute for fiscal studies *WP01/15*, 2001.
6. Borsch-Supan, A., Lothar, E. 2003, Household saving in Germany. National Bureau of economic research.
7. Deaton, A., Paxson, Ch. Growth and saving among individuals and households. *The Review of Economics and Statistics*, May 2000, 82 (2): 212–225.
8. Katkus V. (2000). *Privačioji bankininkystė* – Vilnius: LBFDI 2000.
9. Statistikos departamentas, <http://www.std.lt/lt/>.
10. Lietuvos statistikos departamentas. Oficialiai neapskaitomos ekonomikos Lietuvoje tyrimas, 2004 m.
11. Melechkin, J. V. (2002). *Rinok sbereženij* – Moskva: Akcioner.
12. Poterba, M., Samwick, A. Household portfolio allocation over the life cycle. National Bureau of economic research, 1997 WP 6185.
13. Rakauskienė, O. G. Gyventojų santaupų problema: mikro- ir makroaspektai. *Pinigų studijos*, 1998, Nr. 4.
14. Shefrin, H. M., Thaler, R. H. 1998. The behavioral life-cycle hypothesis. *Economic inquiry*.

LIETUVOS GYVENTOJŲ SANTAUPOS: MOTERŲ IR VYRŲ TAUPYMO ELGSENOS MODELIAI

Ona Gražina Rakauskienė, Egidijus Bikas

Santrauka

Gyventojų santaupos yra viena iš svarbiausių ekonominių sąvokų, svarbi tiek makro-, tiek mikrolygiu, ir visų pirma sprendžiant gamybos ir paslaugų plėtojimo, ūkio struktūrinių pokyčių ir socialines problemas. Akivaizdu, kad gyventojų santaupų problemai, kurią kelia reali praktika, nėra skiriama pakankamai dėmesio mūsų šalyje. Todėl šis straipsnis – tai vienas iš pirmųjų bandymų iškelti šią problemą ir pateikti kai kuriuos gyventojų santaupų formavimosi aspektus. Visų pirma, bandoma apibrėžti asmenines santaupas, atskleisti jų formavimosi mechanizmą – veiksnius, motyvus, gyventojų finansinę elgseną; antra, keliamas tikslas atskleisti moterų ir vyrų taupymo elgsenos skirtumus ir įvertinti jų finansinio investavimo prioritetus.

Taupymo procesą autoriai suvokia kaip sistemą, kurios išskiriamai trys svarbiausi lygmenys: taupymo procesą lemiantys veiksniai – makro- ir mikrolygmeniu, taupymo motyvai ir tikslai bei pačių santaupų susiformavimas ir jų naudojimo formos.

Analizuojamu laikotarpiu didelę reikšmę gyventojų taupymui turėjo keturios pagrindinės aplinkybės: išsibėgėjusi trečioji ekonominė migracijos banga; mažėjantis gyventojų skaičius ir intensyvėjantis visuo-

menės senėjimas; šėšėlinės arba oficialiai neapskaitomos ekonomikos mastai šalyje; didelės skurdos lygis ir didelė socialinė-ekonominė diferenciacija.

Tyrimo rezultatai rodo pagrindinę tendenciją – Lietuvos moterų mėnesinės pajamos beveik visų amžiaus grupių yra mažesnės už vyrų mėnesines pajamas. Daugiausiai nei 53,5 proc. moterų ir daugiau nei 55,6 proc. vyrų planuoja santaupas. Jaunesnio amžiaus moterys labiau linkusios planuoti nei vyrai. Visų vyrų ir moterų amžiaus grupių pagrindinis ir svarbiausias taupymo motyvą lemiantis veiksnys yra pajamos. Taupymo tikslams jaunesnio amžiaus moterys skiria daugiau dėmesio nei to paties amžiaus vyrai. Investiciniai produktai – priešingybė taupymo tikslams. Jaučių moterų taupymui investiciniai produktai turi šio kio tokios įtakos, o to paties amžiaus vyrams ši įtaka mažesnė. Analizės duomenys rodo, kad tiek vyrai, tiek moterys yra linkę dalį lėšų reguliariai, kiekvieną mėnesį atidėti taupymui. Tarp jaunesnio amžiaus vyrų ir moterų didelio skirtumo nėra, o 51–55 metų grupėje išryškėja, kad vyrai turi mažesnę polinkį reguliariai taupyti nei moterys. Moterys mažiau linkusios rizikuoti ir pirmenybę teikia nerizikingiems, bet ir mažas pajamas teikiantiems investiciniams projektams.

Analizė atskleidė pagrindinius vyrų ir moterų taupymo elgsenos skirtumus ir išryškino taupymo motyvus: moterys taupo norėdamos padidinti vartojimą, o vyrai – siekdami padidinti savo pajamas, turta ir kurti investicijas; moterys planuoja santaupas jaunystėje, o vyrai vyresnio amžiaus; vyresnio amžiaus vyrai turi mažesnį polinkį reguliariai taupyti nei moterys. Ypatingas bruožas, kuris būdingas ir vyrams, ir moterims, – pirmenybė teikiama reguliariai taupymo prigrįmčiai ir, didėjant pajamoms, taupoma reguliariai atidedant nuolatinę pajamų dalį. Tūpant vyresnio

amžiaus – didėja pajamos ir atitinkamai taupymas. Lietuvoje gana daug jaunų žmonių, kurie nesirūpina savo ateitimi, nes visiškai netaupo.

Priemonės, kuriomis Lietuvos vyrai ir moterys vykdo taupymą, yra labai konservatyvios. Ypač tai būdinga moterims, kurios daugiausiai naudojami bankų indėliais bei kitais mažai rizikingais ir mažas pajamas duodančiais instrumentais. Vyrai daugiau rizikuoja ir investuoja santaupas į rizikingesnes bei didesnes pajamas duodančias priemones. Jaunesni asmenys geriau susipažinę su „naujos“ rūšies finansiniais instrumentais nei jų tėvai.

SAVINGS OF POPULATION IN LITHUANIA: MODELS OF WOMEN'S AND MEN'S BEHAVIOUR

Ona Gražina Rakauskienė, Egidijus Bikas

Summary

Savings of residents are one of the most important economic notions performing exceptionally significantly at both macro and micro levels, first of all in solving the problems of trade and service development, economic structural changes and social problems. Obviously, there is not enough attention to the problem of saving which is generated by the real practice in our country. Therefore, this article is one of the first attempts to bring forward the problem and to suggest some aspects of formation of residents' savings. Firstly, it is attempted to define personal savings, to detect the mechanism of their formation (factors, motives, financial behaviour of residents). Then, the aim is to detect differences between women's and men's saving behaviour and to evaluate priorities of their financial investment. The process of saving is perceived by authors as follows: it is a system where three basic levels are distinguished: factors influencing the process of saving (at macro and micro levels), motives and aims of savings, savings formed, and the forms of their use. In the discussed period, four core factors were significant for the residents' savings: the third wave economic migrations; the descending number of habitants and a more intense public obsolescence, shadow economy (or unofficial economy that is not recorded) degrees

in the state, the high level of poverty and a high social-economic differentiation. The survey indicates the main tendency: the monthly income of Lithuanian women almost in all age groups is lower than men's monthly income. More than 53.5% of women and more than 55.6% of men schedule their savings. Younger women tend to schedule more than men. The analysis detected core differences in men' and women's saving behaviour and highlighted their saving motives. Women save in order to increase consumption, men save in order to increase their income, wealth and to create investment; women schedule savings at a younger age, while men do it at an older age; women are more prone to save monetary means for specific saving purposes, men do not specify their aims; women are more attentive to specific saving aims than men. Quite a number of young people in Lithuania do not save (do not care of their future). In summary, the means used by Lithuanian men and women for saving are very conservative, especially in who mostly use bank deposits and other less risky and less profitable instruments. Men risk more and make saving investments into more risky and more profitable instruments. Younger individuals are better familiarized with "new" financial instruments than their parents.

Įteikta 2007 m. birželio mėn.

Priimta spaudai 2007 m. liepos mėn.